

шляхом створення в умовах життя колонії ситуацій успіху; організація емоційного самовиховання; естетизація життєдіяльності колоністів.

Аналіз педагогічної спадщини А.С.Макаренка та результатів його практичної діяльності доводить їх дієвість, потужність, гуманістичність та актуалізує питання впровадження його педагогічних надбань у практику функціонування сучасної пенітенціарної системи для неповнолітніх.

Література

1. *Галагузова М.А.* Социальная педагогика. – М.: ВЛАДОС, 2000. – С. 224 – 225.
2. *Макаренко А.С.* О моем опыте: Пед. соч. в 8 т. – М.: Педагогика, 1984. – Т.4. – 367с.
3. *Макаренко А.С.* С любовью и тревогой. – К.: Изд-во Украинской сельскохозяйственной академии. – 1989. – С. 88.
4. *Мольц М. Я* – это Я. Или как стать счастливым / Пер. с англ. – Л.: Лениздат, 1992. – С. 24.
5. *Макаренко А.С.* Избранные произведения в трех томах. – К.: Рад. шк., 1984. – Т. 3. – 575 с.
6. *Макаренко А.С.* Избранные произведения в трех томах. – К.: Рад. шк., 1983. – Т.1. – 496с.
7. *Турська О.В.* Соціально-педагогічні умови виховання емоційної культури підлітків // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – №5. – С. 52 – 56.
8. *Кондрашова П.В., Соколова Л.Е.* Формирование эмоциональной культуры старшеклассников средствами учебно-воспитательного процесса. – Кривой Рог: КПИ, 1994. – 68с.

УДК 371.78

Л.Д. Тарнавська

ДО ПИТАННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Анотація. У статті розглядаються аспекти соціалізації студентської молоді, визначається роль практичного психолога психологічної служби університету у вирішенні проблем адаптації першокурсників та запитів викладачів.

Ключові слова: соціальна адаптація, депривація, фрустрація, дезадаптація.

Аннотация. В статье рассматриваются аспекты социализации студенческой молодежи, определяется роль практического психолога психологической службы университета в решении проблем адаптации первокурсников и запросов преподавателей.

Ключевые слова: социальная адаптация, депривация, фрустрация, дезадаптация.

Annotation. The article deals with the aspects of socialization of the student youth. The role of a psychologist-counselor of a university psychological service is highlighted in the context of solving the problem of freshmen adaptation and of practical help for teachers.

Key words: social adaptation, deprivation, frustration, disadaptation.

Практичний психолог посідає особливе місце в освіті, тому що саме там відбувається значна частина найважливіших процесів, пов'язаних із розвитком і становленням особистості. Першочергова функція практичного психолога психологічної служби Черкаського національного університету – забезпечити психологічну підтримку та безпеку кожного студента, сприяти розвитку його особистості в умовах визначеного

освітнього рівня. Практичний психолог – це фахівець по безпеці психологічного здоров'я студентів, а консультування – один з основних і розповсюджених видів роботи практичного психолога установи освіти, який здійснюється у визначених умовах (в даному випадку – в освітньому середовищі певного типу) і призначений для всіх суб'єктів освітнього простору. Предметом роботи психолога-консультанта психологічної служби є стан психологічного здоров'я юнаків та дівчат, що вступили до вищого навчального закладу, а активна професійна взаємодія зі всіма останніми суб'єктами освітнього простору (батьками, педагогами, адміністрацією освітньої установи тощо) розглядається психологом як необхідна умова та засіб, що забезпечують психологічне благополуччя, психологічну безпеку молоді.

Залишається багато нез'ясованого у питанні адаптації студентів-першокурсників ВНЗ до нових умов навчання, хоча йому присвячена ціла низка досліджень (І. Варава, М. Левченко, О. Мороз, Г. Панченко, В. Семиченко та інші). Вчені наголошують на важливості дослідження даної проблеми, підкреслюючи при цьому, що соціальну адаптацію неможливо виключити ні з процесів соціалізації і виховання, ні з життя взагалі, оскільки це „багатофакторний та багатовимірний процес входження особистості у нове соціальне оточення з метою спільної діяльності у напрямку прогресивної зміни як особистості, так і середовища” [5]. Тому метою нашої статті є визначення форм і методів роботи практичного психолога психологічної служби ЧНУ у вирішенні проблем адаптації першокурсників до нових умов навчання. Завданнями є розгляд соціалізації першокурсників, їхньої адаптації до нових умов навчання; доцільності створення освітньо-профілактичної програми з причин дезадаптації першокурсників.

Реформування системи освіти, яке нині відбувається в Україні, висунуло на порядок денний питання подальшої наукової розробки теоретичних і прикладних аспектів проблеми адаптації студентської молоді до нових умов навчання. Проте, як свідчать життєва практика та наукові дослідження, далеко не кожен з них спроможний швидко і без особливих психологічних травм адаптуватись до нової соціальної ситуації, свого нового статусу, а це, безумовно, позначається не лише на самопочутті студента, але й на якості засвоєння ним знань, взаєминах з однолітками, батьками та педагогами, на його поведінці, вчинках та особистісному становленні загалом. Різні аспекти проблеми адаптації були предметом вивчення як вітчизняних, так і зарубіжних вчених (Ф. Александер, Р. Бенедикт, Дж. Даллард, М. Мід, Н. Міллер, Р. Сірс, Т. Френч та ін.), проте й досі відсутній єдиний погляд на саму сутність даного поняття.

Соціально-психологічна діяльність студента в процесі навчання у ВНЗ – багаторівневе явище, яке зачіпає його індивідуальні особливості та позицію в суспільстві. Дослідження закономірностей явища соціально-психологічної адаптації як включення першокурсника в соціальне середовище у процесі вирішення протилежних тенденцій – злиття з соціумом і самовизначення, виділення власної індивідуальності – проводиться у руслі більш загальних проблем співвідношення особистості і суспільства [1].

Необхідність соціалізації першокурсників має витoki із двох джерел: з її суспільної форми існування та із необхідності стабілізуючих моментів у процесі розвитку особистості студента, постійно супроводжуваних становлення молоді людини як особистості. Явище адаптації особистості детерміноване соціальними закономірностями і має специфічний особистісний зміст, що пов'язане з людським покликанням як специфічного виду урівноваження. О. Леонт'єв, Л. Виготський, С. Рубін штейн доводили, що поведінка людини, включаючи адаптацію, обумовлюється не тільки суб'єктивними психологічними факторами, але й багатьма іншими: соціально-психологічними, соціальними тощо [3].

Адаптація першокурсників до умов соціального середовища, що постійно змінюються, у процесі взаємодії з динамічним соціальним оточенням освітнього простору забезпечує гнучкість поведінки студентів. Взаємність адаптації особистості і соціального середовища, колективу передбачає можливість розведення інтересів і потреб сторін, що

адаптуються, і прагнення скоротити цей розрив, прийняти загальну цільову спрямованість, стратегію поведінки. Тенденція збігу і незбігу інтересів студентів і колективу вважається джерелом розвитку системи індивід – середовище [4]. Можливі різні варіанти адаптивної поведінки першокурсників у колективі в залежності від різного ступеня прийняття цільового та ціннісного спрямування колективу – уявне, часткове, повне прийняття цінностей колективу, або прагнення ствердити, розширити зацікавленість інтересів в даній спільності. Ролі, які виконує студент у суспільстві, використовує під час навчання у ВНЗ, регламентовані форми поведінки – виступають як форми, в яких першокурсник має можливість проявити свою особистісну сутність. А у випадку рольової депривації, неможливості тривалий час виконувати звичні ролі виникають стани фрустрації переживань, що спричиняє реадаптацію.

Адаптація першокурсника забезпечується активною регуляцією власної поведінки та діяльності у процесі взаємодії з соціальним середовищем і залежить від сформованості вольових, інтелектуальних і моральних засобів такої саморегуляції. „Індивід, який має у своєму розпорядженні ефективні та економні засоби регулювання, які є стійкими, формально динамічними сторонами його особистості, може добитися на їх основі значних досягнень в самих різних видах діяльності, та навпаки, не досить досконалі засоби регулювання приведуть до загального зниження рівня діяльності” [4].

Важливі з точки зору адаптації першокурсника здібності саморегуляції, інтелектуальні, моральні і вольові дії – засоби такої саморегуляції, що проявляються у сфері спілкування, поведінки і діяльності, функціонуючи у процесі рішення особистістю задач, під час подолання труднощів, закріплюючи як стійкі її якості і входять у структуру характеру, визначаючи його своєрідність і індивідуальність. Активне регулювання процесу взаємодії з середовищем, на нашу думку, вважається основним змістом адаптації першокурсників до умов навчання у ВНЗ.

Адаптація не випадково визначається через включення першокурсників в соціальне середовище. Це пов'язано з тим, що студент може виступати і активним учасником суспільного життя, і тільки спостерігачем його. На думку психологів (Г. Акофф, Ф. Емері, К. Леонгарда, О. Личко, М. Мірошникової, В. Петровського, О. Прихожан, А. Фурмана та ін.), наслідком „невключеності” студента в процес навчання з його цілями, проблемами, інтересами є розпад стереотипної системи відносин (за В. Лебедевим). Це відчуття порожнечі, переживання, втрата сенсу буття, нездатність до реальної оцінки ситуації, відчуття відчаю тобто стани і якості, які є аспектами соціальної дезадаптації. Дезадаптація першокурсника – порушення функціонування індивіда та середовища на двох рівнях одночасно, а саме: на процесуальному – у системі „адаптивність – неадаптивність – дезадаптивність” та на результативному – у системі „адаптованість – неадаптованість – дезадаптивність” [1].

Включення в соціальне середовище, що опосередковане індивідуальними особливостями студента, його внутрішньою позицією, відношенням до тієї сфери діяльності, в якій він реально функціонує, складає соціально-психологічний аспект адаптації особистості першокурсника.

Наші дослідження показують, що орієнтувальні потреби мають структуру, яка включає пізнавальну потребу студента, його потребу в емоційному контакті, потребу змісту життя [2]. Кожна з них зумовлює відповідні види адаптивної поведінки першокурсника. Так, під впливом пізнавальної потреби мотивується прагнення студента до пізнання незрозумілих явищ. Потреби в емоційному контакті відповідає регулювання поведінки першокурсника залежно від емоційних ставлень однокурсників та студентів старших курсів. А у відповідь на потребу змісту життя формується прагнення співвідносити цінність власної особистості з різними рівнями колективних та загальнолюдських цінностей.

Отже, реалізація орієнтувальних потреб першокурсників мотивує їхню поведінку, спрямовану на дослідження й аналіз нової ситуації середовища, що складається, не лише з

урахуванням предметних співвідношень, а й спираючись на емоційні оцінювання людей, а також за допомогою абстрактних понять, співвіднесення із сукупністю суспільних цінностей. Завершальним етапом і результатом мотивації адаптивної поведінки студентів є формування мети діяльності та програми, що включає засоби її реалізації.

При створенні освітньо-профілактичної програми „Причини дезадаптації студентів-першокурсників” принципово важливим було відобразити особливості психологічної допомоги практичного психолога першокурсникам в нових умовах навчання у ВНЗ. В той же час не менш важливою була задача узгодити зміст та особливості організації цієї програми з основними принципами гуманістичної психології. Саме тому всі заняття (лекційний курс, індивідуальні психологічні консультації та групова робота – активне соціально-психологічне навчання, тематичні соціально-психологічні тренінги) будуються в контексті таких загальних понять, як „психологічна культура”, „психологічне благополуччя”, „психологічне здоров’я”, „особистісний ріст” і спрямовані на розкриття специфіки психологічного впливу в конкретному навчально-виховному просторі освіти. Така психологічна освіта буде мати ціннісний характер для кожного студента, якщо в центр поставити збереження психологічного здоров’я молоді, оскільки саме воно складає одну із необхідних умов реалізації життєвих планів та цілей, саме по собі передбачає благополуччя, засновуючись на принципі „тут і тепер”, а не коли-небудь у майбутньому. Таке рішення підкреслює самоцінність студента і кожного моменту його життя з позиції визнання прав людини на самостійне творення свого життєвого шляху. Здоров’я при цьому розглядається як стан благополуччя та включає фізіологічну (постійність гомеостазу, адаптація до нових умов навчання), психічну (адекватність сприйняття реальності та характеру реакцій на зовнішні стимули навчання, адаптація до нового освітнього простору), психологічну (внутрішня гармонія, цілісність особистості), духовну (відповідність індивідуального стилю розвитку моральним цінностям) складові.

В основі практичної психологічної допомоги в сфері освіти лежить уявлення про системну роль психопрофілактичної роботи. В такому контексті різноманітні форми та види роботи практичного психолога ВНЗ спрямовані на сумісне обговорення з професорсько-викладацьким складом, батьками, студентами та прояснення можливих причин небажаної поведінки, особистих труднощів певного студента або академічної групи з метою своєчасного упередження або подолання несприятливих тенденцій, забезпечення психологічного благополуччя в індивідуальному розвитку кожної особистості.

В результаті реалізації навчання за пропонованою програмою у студентів з’являються можливості для:

- розширення й поглиблення уявлень про сутність особистісного розвитку в процесі навчальної діяльності в умовах освіти ВНЗ;
- задоволення потреб студентів у самопізнанні та творчому самовираженні;
- розвитку та вдосконалення аутентичності (конгруентності), умінь самоконтролю, саморегуляції, самоорганізації, толерантності, як професійно значущих якостей під час отримання нової фахової спеціальності;
- формування уявлень, які допомагають становленню позитивного емоційно-ціннісного відношення до себе, свого здоров’я, інших людей, саморозвитку, самореалізації;
- вдосконалення навичок, які дозволяють створювати умови для прояву потреби в самоактуалізації, забезпечення самоосвіти та самопізнання;
- допомоги в усвідомленні власної системи цінностей, підтримки процесу формування індивідуального підходу до перегляду життєвих протиріч, вибору життєвої стратегії.

Підставою для вибору форм і методів пропонованої програми являється специфіка психологічної просвітницької роботи, не тільки як одного з напрямків роботи психологічної служби освітньої установи, але і як одна із функцій психологічної освіти. Саме тому рекомендується використовувати на заняттях активні форми роботи, зокрема: моделювання реальних ситуацій, які часто виникають у міжособистісній взаємодії студент

– студент, студент – викладач; психокорекційні вправи, що забезпечують формування практичних навичок і здібностей; групову й індивідуальну рефлексію.

Узагальнюючи вищевикладене, можна дійти висновку, що все перераховане дозволило намітити коло питань, які відображають специфіку предмета даного навчального курсу. В пропонованій програмі вказана мінімальна кількість навчальних годин, необхідних для повноцінного розкриття основних питань психопрофілактики дезадаптації студентів-першокурсників.

Література

1. Балл Г.А. Понятие адаптации и его значение для психологии личности // Вопросы психологии. – 1989. – №1. – С. 92 – 103.
2. Гримак Л.П. Резервы человеческой психики: введение в психологию активности. – М., 1987. – С. 157.
3. Леонтьев А.Н. Взаимоотношение общения и познания // Мышление и общение. Алм-Ата, 1973. – С. 182 – 184.
4. Милославова И.А. Понятие и структура социальной адаптации. – Л.: АКД, 1974. – С. 7.
5. Мороз О.Г. Професійна адаптація молодого вчителя: Навч. посіб. – Київ: КДГП ім. О.М. Горького, 1980. – 94 с.

УДК 37.013.43(09)

О.І. Титаренко

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ П. НАТОРПА ТА ЇХ КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПЕДАГОГАМИ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Анотація. Стаття присвячена аналізу соціально-педагогічних ідей П. Наторпа провідними вченими початку 20 століття.

Ключові слова: соціальна педагогіка, П. Наторп, виховання.

Анотация. Статья посвящена анализу социально-педагогических идей П. Наторпа ведущими учеными начала 20 века.

Ключевые слова: социальная педагогика, П. Наторп, воспитание.

Annotation. This article is devoted to the analysis of Paul Natorp's social-pedagogical legacy (1854-1924) and its critical appreciation by prominent scientists of the 20th century.

Key words: social pedagogic, Paul Natorp, historical importance, education, individual and society.

В останній час стало популярним починати дослідження з соціальної педагогіки визначенням цієї дисципліни, яке ввів німецький педагог Пауль Наторп (1854-1924) у своїй книзі „Соціальна педагогіка”. В історії соціальної педагогіки П. Наторп відомий, насамперед, як людина, яка вперше обґрунтувала поняття „соціальна педагогіка”.

Мета статті полягає у висвітленні соціально-педагогічних ідей П.Наторпа та їх оцінці з боку педагогів початку ХХ століття. Дослідженню науково-педагогічної спадщини П. Наторпа за кордоном завжди приділялася велика увага. Серед багатьох авторів можна відмітити систематичні та науково-історичні праці Бланкетца (Blanketz 1958), Рулоффа (Ruhloff 1966), Ауернгеймера (Auernheimer 1978). Останнім часом німецькі вчені Німейер та Йегелька наголошують, що соціальна теорія П. Наторпа є теорією вищого систематичного значення, а Гольцхей (Holzhey 1994) та Йегелька (Jegelka